

Г.М. Тарасюк, д.е.н., проф.,
Д.І. Поліщук, студ.

Житомирський державний технологічний університет

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИМИ РИЗИКАМИ В ПРОЦЕСІ ОБҐРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ

Розглянуто зміст ризику як економічної категорії, причини виникнення (зв'язок між поняттями «ризик» та «невизначеність») та його функції. Здійснено аналіз і наведено методи оцінювання ризиків. Розглянуто організаційно-економічні методи зниження ризиків для забезпечення його мінімальної шкоди господарській діяльності, рекомендовані основні принципи, яких необхідно дотримуватись, обираючи ту чи іншу стратегію діяльності.

Ключові слова: *ризик; невизначеність; підприємницький ризик; управління ризиками; мінімізація ризиків; страхування ризиків; ризик-менеджмент.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення значення категорії «ризик» зростає. Невизначеність призводить до того, що уникнути ризику неможливо. Але це не означає, що слід шукати такі рішення, в яких завчасно відомий результат, – вони, як правило, неефективні. Необхідно навчитися передбачувати ризик, оцінювати його розміри, планувати заходи запобігання та не перевищувати допустимі межі. Ризик є складною економічно-управлінською категорією, визначення якої викликає ряд протиріч.

Найпоширенішою характеристикою ризику є загроза або небезпека виникнення невдач у тій чи іншій діяльності, появи несприятливих наслідків, змін зовнішнього середовища, що можуть викликати втрати ресурсів, збитки, а також небезпеку, від якої слід застрахуватися.

Загроза може походити від конкурентів, власних прорахунків у сфері маркетингу і виробничої політики, помилки в доборі керівних кадрів, крім цього, до ризиків належать пожежі й землетруси, страйки і міжнаціональні конфлікти. Чим глибше підприємець досліджує та передбачає, тим простіше і спокійніше йому буде. Тому проблема передбачення та оцінки ризиків є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження ризиків висвітлені в роботах вітчизняних і зарубіжних учених, таких як В.Вітлінський, С.Ілляшенко, В.Лук'янова, Н.Машина, Дж.Нейман, О.Моргенштерн, Ф.Рамсей, Л.Севіджем, Б.Койлі, Б.Райзберг, В.Буянов, Т.Райс, Л.Севідж, А.Матвійчук, М.Фрідмен, Й.Шумпетер, А.Альгін, П.Верченко, Т.Клебанова, С.Наконечний, М.Терський, Г.Чернова, О.Устенко, М.Хохлов, О.Ястремський та ін. Ризикологія як наука розвивається, постійно удосконалюються методологічні, методичні та практичні питання даної проблеми.

Поняття «ризик» пов'язується з усвідомленням небезпеки, загрози, ненадійності, невизначеності, непевноти, випадковості збитку. На думку дослідників, термін «ризик» походить від латинського слова «resicum» — скеля або небезпека зіткнення з нею. Протягом тривалого часу поняття «ризик» не лише асоціювалося з багатозначними негативними проявами життєвих ситуацій, а й часто вживалося як їх синонім [13, с. 12].

У різних мовах (італійській, французькій, англійській) значення слова «ризик» є близькими і, як правило, вказують на можливість несприятливої події. В економічній діяльності під ризиком розуміють ймовірність чи загрозу втрати підприємствами частини своїх ресурсів, недоотримання доходів чи виникнення додаткових витрат у результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності. Однозначного трактування сутності категорії «ризик» немає, оскільки це складне явище, що має багатоаспектні, а інколи протилежні реальні основи: філологи визначають ризик як можливість чогось небажаного (наприклад, втрата), економісти — як можливість відхилення фактичного результату від запланованого, статистики уточнюють: ймовірність настання визначеної небажаної події. Отже, ризик — це невизначеність щодо можливих втрат, тобто непередбачуваного (ненавмисного) скорочення вартості внаслідок реалізації загрози, що їх спричинила. Ризикованість — умова, що може створити або збільшити (зменшити) можливість втрат [10, с. 13].

У сучасних умовах ризику притаманні особливості, що характеризують епоху, в якій ми живемо. По-перше, ризики набули тотального, загального, глобального характеру. Зміни в економіці одних країн

© Г.М. Тарасюк, Д.І. Поліщук, 2015

Те саме можна сказати про регіони, галузі. Явища глобалізації них ситуаціях дедалі більше виникає необхідність у одноосібних рішеннях. Підвищується роль особистості у підприємницькій діяльності. Ризик стає формою перевірки особистих властивостей, професійності, здатності правильно орієнтуватися в навколишньому світі. Власне, ризик залучає підприємця до системи природного вибору через гостру конкурентну боротьбу. По-третє, середовище діяльності людей стає ринковим. Багато факторів, що супроводжують ринкову економіку, таких як конкуренція, кон'юнктура, нестабільність у попиті й цінах та багато чого іншого, призводять до невизначеності і невпевненості в одержанні кінцевого результату. По-четверте, ризик дедалі більше

перетворюється на товар через розвиток і вдосконалення страхування. Таким чином, ризик є економічною категорією, що відображає невпевненість та невизначеність в економічних відносинах і враховує особливості їх сприйняття суб'єктами господарювання [6, с. 96].

Усе з переліченого зумовлює необхідність розробки сучасної теорії управління економічними ризиками, адаптованої до умов вітчизняної економіки в цілому та до окремих сфер діяльності зокрема.

Метою статті є вивчення основних проблем управління підприємницькими ризиками як однієї з найважливіших складових сучасного управління, пов'язаної зі специфічною діяльністю менеджерів в умовах невизначеності, складного вибору варіантів управлінських дій.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття «ризик» та «невизначеність» тісно пов'язані між собою, проте їх необхідно розрізнити. Невизначеність – широке поняття, що означає неоднозначність, відсутність повного знання про результати та умови розв'язку. Стан невизначеності можливий у кожній суспільно-економічній ситуації, якщо наперед не можна виявити причинно-наслідкового зв'язку між основними елементами процесу господарської діяльності чи суспільного буття. Невизначеність породжується непередбачуваністю кінцевого результату, який може або збігатися з очікуваним, або бути гіршим чи кращим за нього. В умовах невизначеності кінцевий результат можна передбачити лише наближено, отримуючи одне з потенційно можливих значень. Така невизначеність зумовлюється, як правило, суб'єктивним сприйняттям реальних явищ [4, с. 67].

Основними критеріями ризику можна назвати: ризик є можливим; ризик повинен мати випадковий характер; випадковість ризику повинна співвідноситись з певною сукупністю споріднених об'єктів; факт реалізації ризику невідомий у часі та просторі; наслідки реалізації ризику мають бути об'єктивно вимірні й оцінені [9, с. 302].

Ризик завжди притаманний економіці вільного підприємництва, оскільки бізнес передбачає обмірковане прийняття ризику з метою отримання бажаної віддачі. Уникнути економічних ризиків повністю неможливо. Вони існують через об'єктивні, притаманні економіці категорії конфліктності та невизначеності, відсутність повної інформації, неможливість здійснення точного прогнозу щодо багатьох параметрів економічних об'єктів та процесів. Економічний ризик розглядають у контексті процесів ухвалення рішень в умовах невизначеності як сукупність ймовірних економічних, політичних та інших сприятливих і несприятливих наслідків реалізації обраних рішень. Крім того, ризик є обов'язковим атрибутом новаторської, інноваційної економічної діяльності [10, с. 19].

Наявність фактора ризику є необхідним атрибутом ринкової економіки, оскільки ринок передбачає економічну свободу суб'єктів господарської діяльності, за якої вигода одних може стати втратами для інших. Тому суб'єкти ринку, прагнучи мінімізувати втрати, повинні передбачати різні типи ризиків, джерела їх виникнення, можливість настання, наслідки і втрати. Однак, як правило, це супроводжується величезними труднощами. Сучасна економічна система є складною структурою, яка безперервно розвивається і видозмінюється, трансформуючи і втрачаючи певні властивості й елементи, набуваючи нових. Виокремлюють такі основні властивості ризику: конфліктність (суперечливість), альтернативність, правомірність, результативність, невизначеність. Конфліктність ризику визначається певною суперечністю між об'єктивно існуючими ризиковими ситуаціями та їх суб'єктивною оцінкою. Так особа, яка здійснює вибір, залежно від умов може вважати свої дії ризикованими або обережними. У процесі управління складною економічною системою за неузгодженості дійсного та бажаного стану можуть виникати конфліктні ситуації. Причини їх виникнення під час підготовки і прийняття рішень безпосередньо пов'язані з суперечливою природою суб'єкта управління і поділяються на кілька груп:

- недосконалість процесу управління, спричинена невизначеністю інформації про об'єкт, недосконалістю методів та алгоритмів, помилками або некомпетентністю персоналу;
- недоліки у процесах взаємодії окремих елементів системи управління;
- обмеженість можливостей системи управління (нестача ресурсів, часу);
- багатозначність, багатокритеріальність, множинність стратегічних, тактичних і поточних цілей функціонування системи;
- втрата системою управління здатності адекватно вирішувати нові завдання.

Суперечливість ризику виявляється в різних аспектах: з одного боку, ризик зорієнтований на отримання позитивних для системи результатів ухвалення рішень найефективнішими способами, з іншого – може призвести до несприятливих соціально-економічних наслідків (оскільки оцінка чи вибір альтернатив ґрунтується на неповній, нечіткій, недостовірній на момент прийняття рішення інформації).

Альтернативність ризику зумовлена необхідністю управління ним на основі оцінювання і вибору однієї з кількох ймовірних стратегій (альтернатив, варіантів, управлінських дій). Залежно від конкретного змісту ризикової ситуації альтернативність може бути неоднакового ступеня складності й вирішуватися різними способами.

У простих ситуаціях вибір здійснюється, як правило, на основі минулого досвіду та інтуїції, а у складних – потрібно додатково використовувати спеціальні методи і методики. Альтернативи бувають незалежними, будь-які дії з якими не впливають на якість інших альтернатив, і залежними, за яких

прийняття однієї з множини альтернатив впливає на характер вияву (ризик реалізації) інших.

Результативність ризику виявляється у потенційній можливості відхилень від очікуваного результату події (негативних, нульових і позитивних). Ризик виражається ймовірністю одержання таких небажаних результатів, як зниження прибутку і втрати внаслідок різних причин, а низький рівень ризику зменшує можливість отримання високих прибутків. Тому, з одного боку, виробник намагається звести до мінімуму ступінь ризику і з кількох альтернативних рішень завжди обирає ті, за яких рівень ризику мінімальний, з іншого – дуже важливо обирати оптимальне співвідношення рівня ризику і ступеня ділової активності, що зможе забезпечити дохідність.

Невизначеність ризику є фундаментальною характеристикою недостатньої забезпеченості процесу прийняття рішень знаннями стосовно певної проблемної ситуації. Ризик можна вважати одним із способів зняття невизначеності, що виникає внаслідок недостовірності інформації або відсутності однозначності. Знайти засоби, що дають змогу повністю позбутись впливу фактора невизначеності, практично неможливо [10, с. 24].

Причини виникнення невизначеності й зумовленого нею ризику можна класифікувати за різними ознаками. За ступенем впливу на діяльність підприємства виділяють прямі причини (відбуваються у внутрішньому і зовнішньому середовищі підприємства і безпосередньо впливають на його поведінку без будь-якого опосередкування іншими ринковими суб'єктами (зміна якості продукції, кваліфікаційного рівня працівників підприємства тощо)) і непрямі (відображаються на поведінці підприємства через вплив на його діяльність інших суб'єктів ринку (зміни цін на сировину, паливо і, як наслідок, зміни матеріальних витрат у собівартості продукції)).

З точки зору причин виникнення ризику зумовлені: постановкою помилкової мети, невизначеністю ситуації; можливістю відхилень у процесі реалізації рішень від цілей, що передбачені проектом, внаслідок внутрішнього та зовнішнього впливу; ймовірністю досягнення помилкового результату; можливістю виникнення несприятливих наслідків під час реалізації бізнес-проекту; очікуванням безпеки, невдачі; обмеженістю ресурсів; зіткненням інтересів учасників господарської діяльності; недостатньою кваліфікацією персоналу, схильністю до суб'єктивізму; протидією партнерів; обов'язковістю вибору під час ухвалення рішень; форс-мажорними обставинами (природними, політичними, економічними, технологічними, ринковими і т. д.); договірною дисципліною (затримкою постачань, розривом контрактів); дисципліною зобов'язань (несвоєчасною сплатою відсотків, податків та інших платежів); низькою якістю продукції, робіт, послуг тощо [14].

Зміст ризику як економічної категорії зумовлює його основні функції, що виконуються в процесі підприємницької діяльності. Функція ризику – зовнішній вияв дії ризику на параметри соціально-економічної системи та її окремі складові (суспільство, спільноти людей, економіку, галузь, підприємство тощо). Основна функція ризику полягає у створенні доходу, головними джерелами якого є інновації та реалізація здатності підприємця ризикувати. До додаткових функцій ризику належать інноваційна, регулятивна, захисна, аналітична, соціальна. Інноваційна функція ризику стимулює пошук нетрадиційних рішень наявних проблем, адже впровадження інновацій призводить до більш ефективного виробництва, від якого вирають і підприємство, і споживачі, і суспільство в цілому. Але використовуючи інновації або організовуючи інноваційний процес, підприємець ризикує – можуть бути допущені помилки в новаторській ідеї, у виробництві чи його результатах, під час реалізації нового товару тощо. Регулятивна функція реалізується у постійному вивченні ситуації, прогнозуванні ступеня ризику, коригуванні вже прийнятих рішень, регулюванні діяльності в цілому. Вона може діяти у двох формах – конструктивній чи деструктивній, тому має суперечливий характер. Конструктивна форма полягає в тому, що здатність ризикувати – це один із напрямків успішної діяльності підприємця. Однак, якщо рішення ухвалено в умовах неповної інформації, ризик може виступати як дестабілізуючий фактор (деструктивна форма). Захисна функція зорієнтована на пошук суб'єктом ризику методів попередження втрат і має два аспекти: історично-генетичний і соціально-правовий. За умов значної економічної нестабільності захисна функція може набути деструктивного характеру, що виявляється у прагненні суб'єкта ризику до швидкого одержання результатів і виражається в авантюричних рішеннях. Аналітична функція пов'язана з тим, що наявність ризику передбачає необхідність вибору одного з можливих варіантів рішення, у зв'язку з чим підприємець чи ризик-менеджер у процесі ухвалення рішення аналізує всі можливі альтернативи, обираючи найбільш прибуткові й найменш небезпечні. Нова ідея вимагає великої аналітичної роботи, тому що необхідно прорахувати різні можливі варіанти та обрати оптимальний, який дозволить здійснити господарський маневр у потрібний момент, з найменшими втратами або з найбільшим вигрешем. Деякі науковці пропонують виділяти соціальну функцію, що реалізується в задоволенні соціальних потреб та стабілізації зайнятості населення, оскільки це сприяє підвищенню ефективності виробництва [1, с. 214].

Отже, через дію ризикових факторів функція ризику впливає на параметри соціально-економічної системи та її окремі складові. Для вдалої підприємницької діяльності необхідно враховувати всі можливі фактори, що можуть вплинути на результат прийнятого рішення. Одним із головних факторів впливу на

ухвалення рішення є категорії економічних ризиків, що необхідно опрацювати для зниження їх появи у даній ситуації.

Для того щоб прийняті рішення були ефективними, потрібно вивчати природу, джерела, розміри і наслідки ризиків, це допомагає уникнути нових втрат, або принаймні зменшити їх. Ризиком необхідно управляти, використовувати різні методи, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикованої події і вживати заходів для зниження ступеня ризику.

Основними критеріями, які варто брати до уваги при ідентифікації та оцінюванні ризиків, є: допустима точність оцінки кількісних факторів ризику; ступінь важливості впливу різних факторів ризику на вартість проекту; потенційні додаткові витрати, пов'язані з умовами контракту (участь замовника в роботах, штрафи, бонуси, їх розмір і час впровадження, витрати при зміні термінів виконання проекту, штрафи за низьку якість робіт або товарів, відповідальність за брак тощо); фінансові проблеми (неплатоспроможність, потоки готівкових коштів, анулювання або падіння вартості цінних паперів і гарантій, податки, збори тощо); вартісна оцінка прихованих несприятливих факторів [12, с. 58].

Виявлення факторів ризику доцільно здійснювати за зовнішніми і внутрішніми фінансовими ризиками. Зовнішні фінансові ризики можуть бути зумовлені загальноекономічними та ринковими факторами [15, с. 119].

До загальноекономічних факторів належать: загальний спад обсягів виробництва в країні, збільшення рівня інфляції, уповільнення платіжного обороту, недосконалість і нестабільність податкового законодавства, зменшення рівня реальних доходів і купівельної спроможності населення та інше.

Серед ринкових факторів ризику можна виділити: зменшення місткості внутрішнього ринку, падіння ринкового попиту, збільшення пропозиції товарів-субститутів, нестабільність фінансового і валютного ринків, недостатню ліквідність фондового ринку тощо.

На відміну від якісного, кількісний аналіз полягає у визначенні конкретного обсягу грошових збитків від окремих видів фінансових ризиків. Для цього можна використовувати економіко-статистичні методи, розрахунково-аналітичні, експертні, аналогові. Більш детально розглянемо зміст цих методів.

Економіко-статистичні методи оцінки ризику передбачають вивчення статистики втрат і прибутків на цьому або аналогічному підприємстві за попередні періоди. На базі масиву зібраного статистичного матеріалу визначають величину і частоту отримання вигоди та виникнення фінансових втрат. При цьому активно використовують такі інструменти статистичного методу, як: дисперсія, стандартне (середньоквадратичне) відхилення, коефіцієнт варіації.

Експертні методи оцінки ризику базуються на суб'єктивній оцінці розмірів можливих фінансових результатів окремими експертами (консультантами, спеціалістами з окремих питань). Застосовується цей метод у разі, коли отримати необхідний масив статистичної інформації з якихось причин неможливо або якщо аналогів такого розвитку подій ще не було. Особливістю методу експертних оцінок ризику є відсутність математичного підтвердження оптимальності рішень [17, с. 186].

У процесі традиційних експертних процедур вирішується таке коло завдань: прогнозування можливого розвитку подій; виявлення причин і джерел ризику, оцінювання ймовірності настання ризикової події; аналіз результатів досліджень інших експертів; розробка сценаріїв дій з нейтралізації ризику тощо.

Останнім часом у практиці ризик-менеджменту широко застосовуються групові методи експертизи: консиліуми, наради, закриті обговорення, бізнес-тренінги, «мозкові атаки». Дослідження показують, що методи колективної генерації ідей дають на 70 % більше ідей, ніж їх можна отримати від тих самих експертів у процесі індивідуальної експертизи [8, с. 152]. Сутність цього методу ґрунтується на тому факті, що витрати за кожним напрямом діяльності, а також за окремими її елементами, мають різний ступінь ризику. Наприклад, ступінь ризику за витратами, що пов'язані з купівлею сировини, буде вищим, ніж за витратами на зарплату. Метод аналізу доцільності витрат орієнтований на ідентифікацію потенційних зон ризику і має за мету – звести до мінімуму розмір капіталу, що піддається ризику. Аналіз засобів, що піддаються ризику, може допомогти прийняти рішення про припинення інвестицій [6, с. 223].

Чим складнішим є соціально-економічне середовище, тим більш нагальною є потреба урахування ризику, побудови й узагальнення інструментарію його аналізу, моделювання і прогнозування. Тому вивчення основ сучасної економічної ризикології сприятиме усвідомленню глибокого розуміння сутності економічних явищ і процесів, формуванню гнучкого професійного мислення та вміння маніпулювати методологією аналізу та прийняття рішень в умовах невизначеності, розробці стратегії й тактики управління економічним об'єктом.

Забезпечення мінімальної шкоди ризику для господарської діяльності є основною метою його оцінки і обґрунтування. У господарській практиці застосовують ризик-менеджмент, мета і завдання якого – на основі отриманої інформації розробити комплекс заходів для зниження економічного ризику.

Існує чотири основні принципи, яких необхідно дотримуватися під час вибору тієї чи іншої стратегії менеджменту в конкретній ситуації: передача ризику третій стороні (страхування) в тих ситуаціях, коли

можливі збитки внаслідок несприятливих подій значущі, а ймовірність їх настання невелика; уникнення ризику в ситуаціях, коли збитки внаслідок несприятливих подій значимі, а ймовірність їх настання велика; контролювання ризику в тих ситуаціях, коли величина збитків внаслідок настання несприятливих подій незначна, а ймовірність настання висока; ризикувати в тих випадках, коли збитки внаслідок настання несприятливих подій незначні й невеликою є ймовірність їх настання.

Для вибору способу мінімізації можна скористатися класифікацією ризиків за способом мінімізації:

- ризики, що можуть мінімізуватися за допомогою страхування (перелік таких ризиків визначається чинним законодавством у сфері страхування);

- переліком послуг, які надають конкретні страхові організації;

- ризики, що мінімізуються без залучення страхових організацій (ризики інфляції не страхують).

Диверсифікація є одним із найбільш універсальних способів мінімізації ризику і найбільш «дешевим». Доки існує можливість розподіляти кошти за різними напрямками діяльності, результативність яких не пов'язана тісно між собою, доти існує можливість певною мірою уникати ризику [16].

Створення запасів і резервів на підприємстві є досить дієвим способом захисту від ризику, але і доволі «дорогим», оскільки вимагає вилучення грошових коштів з господарського обороту [7, с. 18].

Страхування ризиків – вид забезпечення та захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, що формуються зі страхових внесків, які сплачуються ними (страхових премій). Це один із методів управління ризиками. Його суть полягає в зменшенні участі самої фірми у відшкодуванні збитку за рахунок передавання нею (фірмою-страхувальником) страховій компанії (страховику) відповідальності. Застосування методу на рівні фірми виправдане в таких випадках: імовірність реалізації ризику, тобто появи збитку, невисока, але розмір можливого збитку досить великий. Імовірність реалізації ризиків, тобто появи збитку, висока, але розмір можливого збитку невеликий. Страхування виправдане, якщо ризики однорідні чи неоднорідні та їх багато. Звичайно, через малий розмір можливого збитку фірма може не страхувати ризики. Однак велика їх кількість може призвести до значного збитку. У разі, коли ризики однорідні й масові, фірма може управляти ними на основі самострахування, коли використовуються власні страхові фонди, призначені для покриття збитків, на зразок фондів страхових і перестраховальних компаній. Страхування має певні обмеження. Насамперед це ціна. Інколи премія страховику за прийняття на себе ризику перевищує ту ціну, яку фірма-страхувальник вважає розумною за трансфер цього ризику. Іншим обмеженням для використання страхування є неможливість застрахувати деякі види ризиків принципово. Для фармацевтичної галузі характерні всі види підприємницьких ризиків, а також специфічні ризики, що пов'язані з професійною сферою. За допомогою страхування у фармацевтичній галузі мінімізують практично всі майнові ризики, найчастіше – ризики псування чи зміни властивостей сировини внаслідок порушення умов транспортування або зберігання, транспортні ризики, а також більшість політичних, фінансових, комерційних або виробничих ризиків. За кордоном залежно від специфіки діяльності фірми можливе страхування ризиків не лише від прямих, але й непрямих збитків (ризики помилки співробітників фірми, ризик через недостатню кваліфікацію персоналу, ризик смерті чи хвороби когось-небудь із персоналу фірми). В Україні страхування аналогічних ризиків розвинуто поки що дуже мало [18, с. 48].

Страхування підприємницьких ризиків охоплює всю підприємницьку діяльність страхувальника, яка пов'язана з вкладенням грошових та інших ресурсів у виробництво, виконанням робіт або наданням послуг і на цій основі отриманням доходу. Відповідальність страховика полягає у відшкодуванні страхувальнику втрат, що виникли внаслідок непередбачених несподіваних умов у здійсненні підприємницької діяльності.

Створення спеціального резервного фонду (фонду ризику) здійснюється за рахунок відрахувань із прибутку на випадок виникнення непередбачених ситуацій. Самострахування за рахунок резервного фонду доцільне тоді, коли вартість майна, яке страхується, відносно невелика, порівняно з майном і фінансовими критеріями всього бізнесу, і коли ймовірність збитків надзвичайно мала. Визначаючи необхідний рівень страхових резервних фондів, виходять із середньозваженої величини різних компонентів: ресурсів, поточних активів, основного капіталу. Страхові фонди формують у розмірі 1 % вартості активів, чи 1–5 % обсягу продажів, чи 3–5 % річного фонду виплат акціонерам.

Рекомендується такий спосіб визначення оптимальної величини резервного фонду: середню суму втрат за минулі три роки варто розділити на середньорічні суми, скоригувавши їх на середньорічні темпи інфляції.

Створення страхового товарного запасу здійснюється з метою компенсації коливань попиту на товари. Позитивним моментом є забезпечення можливості нормального функціонування в умовах невиконання графіків постачань і ажіотажного попиту на товар. З іншого боку, спостерігається заморожування частини обігових коштів, подовження операційного циклу, збільшення потреби у фінансових ресурсах. Обсяг сформованого страхового запасу визначається коефіцієнтом (від 1 до 3 і більше) від обсягів робочого

товарного запасу і залежить від кон'юнктури ринку і стабільності виконання зобов'язань постачальниками [6, с. 332].

Підсумовуючи, можна виокремити такі найбільш поширені зовнішні способи зниження ризиків, як страхування та хеджування. Серед внутрішніх слід виділити такі, як: розподіл ризику, резервування коштів або самострахування та підвищення ефективності управління бізнесом тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, управління ризиками є важливим під час вибору, обґрунтування та прийняття господарських рішень. Управління ризиком – це процес реагування на події та зміни ризиків у процесі здійснення всіх видів діяльності. Ризик має великий вплив на формування будь-якого рішення. Управління ризиками як системний постійний процес, надасть можливість суб'єктам господарювання підвищити стабільність доходів, підсилити конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках в умовах євроінтеграції, сприятиме більш інтенсивному залученню іноземних інвестицій.

При цьому важливим є проведення моніторингу ризиків, що включає контроль ризиків впродовж всього життєвого циклу організації, бізнес-проектів, будь-якого виду діяльності. Якісний моніторинг ризиків забезпечує управління інформацією, яка допомагає приймати ефективні рішення до настання ризику. Саме ці проблеми потребують подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків : навч. посібник / М.Д. Балджи, В.А. Карпов, А.І. Ковальов та ін. – Одеса : ОНЕУ, 2013. – 670 с.
2. Міжнародні розрахунки та валютні операції : навч. посібник / О.І. Береславська, О.М. Наконечний, М.Г. П'ясецька та ін. – К. : КНЕУ, 2002. – 392 с.
3. Вовчак О.Д. Страхування : навч. посібник / О.Д. Вовчак. – Львів : Новий Світ, 2005. – 480 с.
4. Грабовський П.И. Риски в современном бизнесе / П.И. Грабовский. – М. : Инфра, 2001. – 378 с.
5. Дагаев А.А. Рычаги инновационного роста / А.А. Дагаев // Проблемы теории и практики управления. – 2000. – № 5. – С. 70–76.
6. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : навч. посібник / Л.І. Донець, О.В. Шепеленко, С.М. Баранцева, та ін. ; за заг. ред. Л.І. Донець. – К. : Центр навч. л-ри, 2012. – 472 с.
7. Жовніренко Г.О. Економічні ризики : навч. посіб. для студ. економіч. спец. усіх форм навчання / Г.О. Жовніренко. – Донецьк : ДонІЗТ, 2011. – 142 с.
8. Фінанси : навч. посібник / В.Загорський, О.Вовчак, І.Благун, та ін. – К. : Знання, 2006. – 247 с.
9. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент / Г.Г. Кірейцев. – Житомир : ЖІТІ, 2001. – 440 с.
10. Лук'янова В.В. Економічний ризик : навч. посіб. для самост. вивч. дисц. / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. – К. : Акаддемвидав, 2007 – 464 с.
11. Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання : навч. посібник / Н.І. Машина ; М-во освіти і науки України, Донецький економіко-гуманітарний ін-т. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 187 с.
12. Партин Г.М. Фінанси підприємств : навч. посібник / Г.М. Партин, А.Загородній ; М-во освіти і науки України, Нац. банк України, ЛБІ. – Львів : ЛБІ НБУ, 2003. – 265 с.
13. Писаревський І.М. Управління ризиками : навч. посібник / І.М. Писаревський, О.Д. Стешенко. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 124 с.
14. Тарасюк Г.М. Бізнес-план: розробка, обґрунтування та аналіз : навч. посібник / Г.М. Тарасюк. – К. : Каравела, 2006. – 280 с.
15. Романенко О.О. Фінанси : підручник / О.Романенко. – 2-ге вид., стереотип ; М-во освіти і науки України, Укр. фінансово-економічний ін-т. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 310 с.
16. Сайт Книга: Економічний ризик та методи його вимірювання : конспект лекцій / (КНЕУ) Способи зниження економічного ризику [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/books/_book-634.htm.
17. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств : навч. посібник / Р.А.Слав'юк. – 3-тє вид., переробл. і доп. ; М-во освіти і науки України. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 459 с.
18. Старостіна А.О. Ризик-менеджмент: теорія та практика : навч. посібник / А.О. Старостіна, В.А. Кравченко. – К. : ІВЦ «Політехніка», 2004. – 200 с.
19. Фіщенко О.М. Особливості оцінювання інноваційних ризиків / О.М. Фіщенко, А.В. Халаїмова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – Т. II. – С. 52–57.

ТАРАСЮК Галина Миколаївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту організації і адміністрування Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми теорії та практики планування діяльності суб'єктів господарювання;

– управління проектами.
Тел.: (067)962–81–98.
E-mail: galinatar@ukr.net.

ПОЛЩУК Дмитро Ігорович – студент групи МО-50 факультету економіки і менеджменту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:
– актуальні проблеми економічного розвитку сільського господарства.
Тел.: (063)603–87–14.
E-mail: dmitry181993@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2015.